

SOSPITA DE LA IDENTITAT DE CONSCIÈNCIA HISTÒRICA I CONSCIÈNCIA LINGÜÍSTICA

GONÇAL MAYOS SOLSONA

Als meus mestres, naturalment

En l'actualitat formen part indissoluble de la nostra manera de pensar dos aspectes —normalment anomenats «consciència»— que marquen decisivament el nostre pensar teòric i, sovint, la nostra vida quotidiana. En principi, podem dir que la consciència lingüística és aquella que ens fa adonar i tenir en compte permanentment que l'home és sobretot un ser que parla i que aquesta natura lingüística marca tots els seus productes tant de coneixement com d'actuació. No és una mera eina per al pensament, sinó la seva mateixa essència, el substrat que el fa possible. Tot és en i des del llenguatge. Aquest és la condició de possibilitat del pensament.

Paral·lelament la consciència històrica ens fa tenir en compte que la nostra societat, cultura i tots els productes humans estan inscrits en un moment temporal que els determina, estan històricament datats. La seva historicitat és una dada inevitable per al seu correcte coneixement i, per a una acció eficaç, cal partir de l'adequada identificació de la peculiaritat històrica del present. Es tracta d'evitar de caure en la fascinació d'aixecar sobre els propis prejudicis i supòsits teòrico-vitals un pretès món de veritats eternes i immutables. En definitiva, la totalitat del nostre ser —el nostre pensar i el nostre actuar— estan determinats per aquests dos tipus de mentalitats tan difícils de qüestionar com, tot sovint, fàcils d'oblidar.

Fins ara, els autors han emfasitzat una de les dues mentalitats oblidant relativament l'altra. En el segle XIX hom emfasitzava sobretot la consciència històrica i en la primera part del s. XX la consciència lingüística. Fins i tot, avui dia els autors solen

remarcar més l'una que l'altra. Sembla com si l'atenció centrada en l'una conduís necessàriament a l'oblit o menyspreu de l'altra.

La pregunta podria ser, doncs, ¿són incompatibles aquests dos tipus de consciència? La nostra resposta és negativa perquè ens sembla clar que autors com Nietzsche i Heidegger han intentat pensar alhora des dels dos tipus de consciència. Fins i tot, en Hegel podem trobar alhora els principis de les dues. La nostra tesi (que intentem abordar positivament en la resta de l'article) s'orienta en el sentit que no tan sols les dues consciències no són incompatibles sinó que l'una implica ja l'altra. Dit d'una altra manera: no es pot donar plenament desenvolupada l'una, sense la presuposició implícita i inconscient de l'altra.

Així podem comprendre que, quan un autor emfasitza l'una i sembla oblidar l'altra, la seva teorització no queda coixa ni mostra una incompleta contemporaneïtat. El fet del relatiu oblit d'un aspecte no ha impedit que hom donés una completa i —aparentment— adequada visió del món contemporani. Així passa per exemple amb Marx i els marxistes, que considerem molt més preocupada per la consciència històrica, però en la qual, això no obstant, és possible trobar molts dels elements bàsics de la consciència lingüística. Paralelament, Wittgenstein i els filòsofs analítics se centren molt més en els problemes suscitats per la consciència lingüística que no en els suscitats per la històrica. Ara bé, també és possible trobar-hi un germen d'historicitat. Darrerament Rorty vol unir ambdós aspectes i ha parlat alhora de «gir lingüístic» i «gir historicista».

Però la major part de les vegades, sembla com si, el fet de centrar l'atenció en una de les dues consciències, desplaçés paralelament a un segon terme l'altra. Hi ha un efecte —no és clar fins a quin punt inevitable— de desplaçament d'un element com a fons, quan es considera l'altre com a figura. Sembla un problema similar al de la fotografia, on resulta pràcticament impossible —sense trucatge— tenir ben enfocats alhora la figura propera i el fons més llunyà. Quan s'enfoca correctament l'un, es desenfoca correlativament l'altre. Seguint aquesta metàfora, podem reconèixer sempre gran part dels detalls del fons difuminat

—en un cas— o —en l'altre— de la borrosa figura massa propera. Sempre hi ha, doncs, els dos elements, però l'un més clar o més en primer pla que l'altre. Depèn naturalment de la genialitat del filòsof que s'aconsegueixi un millor enfocament conjunt de les dues consciències.

Els fets comentats i l'anàlisi dels dos tipus de consciència, que exposarem tot seguit, ens fan sospitar que aquestes s'impliquen mútuament. És a dir, malgrat que són dos tipus de mentalitats diferents, dos aspectes diversos, corresponen a dues cares d'una mateixa realitat. Els dos tipus de consciència desenvolupen aspectes diversos però correlatius del mateix, de manera que reinvindicant l'una ja s'està posant (si bé només implícitament i no totalment) l'altra. Com a prova de la seva co-implicació mútua proposem la següent dialèctica.

Del llenguatge al temps i del temps a la narrativitat històrica

La consciència lingüística ens remarca la natura discursiva del nostre pensar, ser i viure. Tot és llenguatge: tot es concreta i acaba en llenguatge. La nostra vida, el nostre pensar, el nostre ser —autoconscient o no— s'expressa i es concreta —«és»— en el llenguatge i per mitjà del llenguatge. Ell ens tiranitza i fa que les seves regles, les seves necessitats i condicions lògiques, siguin les nostres. Les regles del llenguatge són l'estructura profunda sobre la qual es desenvolupa el nostre pensament. Llavors, ¿no és el temps una de les condicions del llenguatge i, per tant, del pensament?

Kant considera que el temps juga dos papers centrals en la constitució del subjecte transcendental: *a*) com a condició a priori de possibilitat de la sensibilitat i *b*) com a sentit interior que configura l'esquematisme transcendental. Efectivament, tan necessari li resulta a Kant considerar la component temps per a tota possible experiència, com per sintetitzar la unitat de la diversitat de tota intuïció en una categoria. Més enllà de Kant, el temps serà reconegut com una condició de possibilitat del discurs —del

llenguatge— i, per tant, de tot el que no és sinó en el llenguatge. Així el temps, que marca la linealitat/successivitat del nostre discurs, marca també la discursivitat del nostre pensar.

El llenguatge implica temporalització, ritme entre fonació i fonació, entre paraula i paraula, entre aspiració i expiració, entre pregunta i resposta, entre afirmació i afirmació. El discurs implica un temps lògic —a més a més de fisiològic— intern, un temps de la narració, de les idees i dels mots, un temps mental que ve marcat més pel discurs i no a l'inrevés —indissolublement lligat al *discurre* del llenguatge.

El llenguatge i el discurs són lineals, segons una complexa linealitat que sempre és una derivació i perversió de la temporal (amb permís de la teoria rizomàtica de Deleuze o vagareig mental de l'*Ullisses* de Joyce). Sempre hi ha un abans i un després. El discurs té sempre un gruix temporal que el constitueix, fins i tot en el més íntim. Però així com el temps és el model del discurs, també el discurs és el model del temps. El llenguatge —com la fonació— és allò caduc, fugisser, infinitèsimament temporal. La paraula és un present que cau immediatament en passat però conservat —*Erinnerung* hegeliana— en el record de la frase i del discurs (que igualment anticipa el futur per la pròpia lògica interna).

El temps sense el record i l'anticipació que el discurs permet, seria el que Agustí d'Hipona temia: un no-res que no arriba a ser, car immediatament deixa de ser i que —igualmente— ja no és ni mai no arribarà a ser. El temps sense *logos*, sense la continuïtat del *logos* i de la paraula, no és. És *disjecta membra*, abisme sense solidesa, canvi sense permanència. Només el discurs —el llenguatge— pot donar la continuïtat, estendre el moment, fer indefinit l'instant.

Només el llenguatge, per tant, pot fer possible la consciència del temps. Distanciar-nos del viure animal i immediat de l'instant, i portar-nos a viure una certa permanència que permeti el temps i la història. Només els animals no tenen temps (i no perquè no sàpiguen que han de morir), sinó perquè no tenen llenguatge, discurs. No han obert l'espai teòric del *discurre*, que és l'espai del *logos*, del pensar, de la permanència o extensió de l'instant,

de la narrativitat. Quan tot —sense diferències— desapareix tan aviat com sorgeix, no hi ha temps. Quan quelcom roman, encara que sigui amb la pobra estabilitat que el discurs o el llenguatge confereixen, llavors només podem valorar la pèrdua i la caducitat de les altres coses. Igual com el moviment absolut no existeix i només el moviment relatiu —respecte un pretès punt «fix» o «quiet»— pot ser percebut, igualment: el temps absolut no existeix i només ens és possible el temps discursiu (el temps relatiu entre paraula i paraula, idea i idea).

Només ens és possible el temps intern i relatiu a un discurs, al llenguatge. El temps marcat per la narrativitat del nostre discurs. La història és només possible per mitjà del llenguatge per dues raons. L'epistemològica: perquè només ell en pot fer narració o coneixement. L'ontològica: perquè només ell crea la realitat ontològica sobre la qual la història —*res gestae* o *studium rerum gestarum*— pot existir: la temporalitat.

Del llenguatge als llenguatges i de la història a la genealogia

La consciència històrica és, també, condició de possibilitat de la consciència lingüística, ja que sense aquella no la podem percebre. El llenguatge només existeix en la forma dels diversos llenguatges o discursos, per això només es deixa percebre a partir de la percepció de la multiplicitat dels llenguatges. Només quan hom ha desemmascarat molts discursos com a tals, hom desemmascara i s'adona del «Discurs», del «Llenguatge».

La consciència històrica és la instància que permet avaluar i comparar —desemmascarar, en definitiva— els discursos. Només ella ens diu que «un» discurs no és «El» discurs, que «un» llenguatge no és «El» llenguatge. El discurs antiquat, ancorat en el passat, anacrònic respecte a la resta dels discursos, percebut com a tal discurs anacrònic, és la condició de possibilitat de la percepció de la lingüística de tot discurs. Només quan els discursos cauen en l'oblit, quan caduquen, quan mostren la seva dependència d'un

temps concret (és a dir, quan neix la consciència històrica), només llavors els discursos desvetllen la seva simple natura lingüística, brolla la consciència lingüística.

La veritat eterna i necessària —ontològica—, feta cosa o matèria monolítica i sense fissures —veritat objectiva—, només es degrada o s'eleva a discurs quan la història —la consciència històrica— mostra la seva temporalitat, la seva caducitat-atzarositat. La mostra com a «visió», opinió, veritat subjectiva, parcial, momentània i accidental, com a procés o flux.

Només llavors hom pot preguntar-se pel que fa possible el canvi d'opinió, la fluidesa de la veritat, el seu metamorfosajar-se, el seu esdevenir, el seu emmirallar-se i reflectir-se de mil maneres diverses. Aleshores, hom pot copsar el seu confús i complex esdevenir que vol disfressar-se amb una màscara de permanència, claredat i distinció. Només llavors hom pot preguntar-se —com diu Eco— què és el que permet *mentir*.

Cada discurs es presenta com El Discurs, tendeix a solidificar-se com l'única veritat i condemna a l'oblit tot allò que és altre de si mateix. Tot discurs permet mentir i menteix de dues maneres: quan permet fer una referència falsa a la seva «realitat» i, sobretot, quan permet afirmar que la seva realitat és La Realitat. Només la consciència històrica permet desemmascarar les diverses pretensions de Realitat o Veritat, situant-les en el context que les va fer possibles i, tal vegada, inevitables.

Gràcies a la consciència històrica hom pot sentir la flexibilitat i omnipresència del llenguatge. La veritat deixa de ser una cosa i esdevé un estat, deixa de ser una matèria i passa a ser un contingut. El llenguatge és llavors «tota» matèria, el límit de «tot» contingut. És més, que la forma de tot ésser, el ser de tot ésser. Però, per tal que la lingüística aparegui com la característica constitutiva de tota realitat humana, és necessari el procés paral·lel de destrucció de l'ésser etern i monolític, correlatiu al no-res —tan etern i monolític com ell mateix. Només llavors —com Hegel mostra— el ser i el no-res, la veritat o la mentida, se superen en l'*esdevenir*. La història dels llenguatges deixarà de ser tradició o repetició del mateix per ser genealogia hermenèutica dissolutòria, deconstrucció o aquella apel·ladora al ser que trobava a

mancar Heidegger. Aleshores, és evident el fracàs implícit en tot esforç per solidificar un sentit o per fer-lo el fonament etern de tot discurs. Aleshores, el sentit només es pot deconstruir, només es pot descobrir la seva genealogia. Només es pot dissoldre o —com proposa Wittgenstein— mostrar el joc lingüístic que el constitueix.

Com a conclusió de la nostra breu «dialèctica» simplement podem dir que historicitat i lingüísticitat, consciència històrica i lingüística són les guardianes però, alhora, les úniques desvetlladores dels límits dels discursos i del llenguatge; en definitiva: custòdies i desvetlladores de la realitat.

GONÇAL MAYOS i SOLSONA (*Vilanova de la Barca, Segrià, 1957*)
és professor de filosofia de la Universitat de Barcelona des de 1983.

Tesi de llicenciatura: Anàlisi i contraposició de la filosofia de la història de Herder i Kant, el 1983.

Premi extraordinari de llicenciatura i 3er. «Premio Nacional de terminación de estudios» el 1984.

Professor de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada (Conflent, França) el 1984.

Secretari de la Societat Catalana de Filosofia (filial de l'Institut d'Estudis Catalans) de 1985 a 1990.

Tesi doctoral: Entre lògica i empiria, una lectura de la filosofia hegeliana de la història (P.P.U., 1989).

Coautor de Breu història de la filosofia. Les grans etapes del pensament filosòfic (Columna 1987), La Filosofia a Catalunya durant la transició 1975-1985 (Acta, 1989), Filosofía y Revolución (Universidad de Murcia, 1991) i Los sentidos de la hermenéutica (en premsa). Així mateix ha traduït i ha preparat l'edició i l'estudi preliminar de A.R.J. Turgot. Discursos sobre el progreso humano (en premsa). A més, ha publicat nombrosos articles en revistes especialitzades (Pensamiento, Anthropos), en el diari Avui i en actes de congressos. Ha fet traduccions de l'alemany i del francès.

Investigacions a París, Heidelberg i el Hegel-Archiv a Bochum.

Becari investigador de la Fundació Jaume Bofill 1988 i 1989, de la CIRIT (1990-1991) i de l'Instituto Italiano per gli studi filosofici de Nàpols, el 1988 i 1989.

UN APUNT SOBRE PRAGMÀTICA I RAÓ PRÀCTICA

POMPEU CASANOVAS

Aquest article pretén aprofundir en la relació entre l'aspecte pragmàtic del llenguatge i la racionalitat pràctica. I té el seu origen en un pas obscur de la meua argumentació en un article anterior sobre la confusió entre les estructures de l'acció discursiva i no discursiva en la filosofia contemporània.¹

En la crítica a l'hermenèutica de l'home parlar pel llenguatge vaig argumentar que l'estructura de les regles pragmàtiques comunicatives no és la mateixa que la de les regles pràctiques (praxcològiques: mitjants/fins) en un pla d'acció factible (*feasible action-planning*) perquè aquestes darreres incorporen condicions d'aplicació que les connecten amb el context de l'acció.

Això darrer ha suscitat el desacord d'autors de camps diferents² i hom m'ha fet notar que en el supòsit de la descripció mitjançant regles dels processos de comunicació humans, aquestes regles *també* incorporarien condicions que les connectarien amb el seu context. O, dit d'una altra manera, que les accions lingüístiques i/o discursives —en el supòsit que siguin accions— són un subconjunt del conjunt més ampli de les accions humanes i que, per tant, els models que pretenguin descriure-les han de satisfer les mateixes condicions. Les regles pragmàtiques serien així un subtipus de les regles pràctiques, la racionalitat comunicativa

1. Faig referència a «Rationality and Adlinguisticity in Foucault's political Action», presentat en el Col·loqui «Language and Politics» (Universitat d'Heidelberg), del 12 al 15 de desembre de 1988.

2. Aprofito per reconèixer el meu deute amb Manuel García Carpio, Peter Stockinger i Aaron Cicourel, coincidents (per separat) en el desacord.